

عنوان طرح: ارزیابی اثرات و مسایل اجتماعی و فرهنگی طرحهای سدسازی در میان روستاییان متأثر از آنها، مطالعه موردی سد البرز

محقق: دکتر مسین کلانتری فلیل آباد

خلاصه طرح

پروژه‌های توسعه از نظر اجتماعی صرفاً اقداماتی خنثی نیستند، بلکه می‌توانند سرآغازی برای ایجاد تغییرات در زندگی افرادی باشند که در معرض تأثیر مستقیم این مداخلات قرار دارند. در واقع بیشترین تأثیرات این قبیل پروژه‌ها بر اجتماعات محلی وارد می‌شود که در بسیاری از موارد با پراکنده شدن ساکنان آنها عملاً از هم پاشیده شده و از بین می‌روند. از جمله زیرساخت‌های توسعه‌ای که خصوصاً طی سه دهه اخیر در ایران توجه روزافزونی به آن صورت گرفته، پروژه‌های سدسازی بوده است. پژوهش حاضر با هدف ارزیابی تأثیر اجتماعی، فرهنگی پروژه سد البرز بر اجتماعات محلی روستاییان انجام شده است. روش این مطالعه از نوع ترکیبی بوده و از روش‌های کمی و کیفی به طور همزمان استفاده شده است.

یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد مردم روستاها و شهرهای پایین دست (روستاهایی که مردم مجبور به مهاجرت به شهر نبوده‌اند) اثرات منفی قابل ملاحظه‌ای برای سد قائل نبوده‌اند. در نظر بیشتر این مردم، سد بیش از آنکه تأثیرات منفی داشته باشد، تأثیرات مثبت در بر داشته است. بر خلاف مردم پایین دست سد البرز، بیشترین تأثیر منفی سد بر مردم بالا دست بوده است که حدود ۱۸ روستا را شامل می‌شود. همچنین تأثیرات اجتماعی سد البرز برای روستاییان بالا دست مخرب بوده است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که وضعیت سرمایه اجتماعی و شاخص‌های آن در فرایند احداث سد و بعد از آن رو به فرسایش است. در حالی که سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن که قبل از احداث در میان اجتماع محلی قوی بوده است، بعد از سد بسیار ضعیف شده است.

نتیجه‌گیری

طی چند دهه سدسازی در جهان، امروزه متخصصان پروژه‌های آبی به این نتیجه رسیده‌اند که احتیاج به آب و یافتن بهترین راه استفاده از پتانسیل آبی، به تنهایی نمی‌تواند توجیه پذیر ساخت یک سازه آبی باشد؛ بلکه باید پیامدهای اجتماعی و زیست محیطی پروژه‌ها نیز در توجیه پذیری آنها دخالت داده شوند. به همین دلیل در جهت اهداف توسعه پایدار، یعنی اهداف پایداری اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیکی در پروژه‌های سدسازی، پس از توجیه پذیری اقتصادی سد، باید ابعاد و اثرات اجتماعی و زیست محیطی سد نیز مطالعه گردد.

در یک ارزیابی کلی، مردم منطقه به طور کلی احداث سد و شبکه آبیاری را مثبت ارزیابی می‌کنند، اما عوارضی که سد به ویژه برای مردم بالا دست داشته است می‌توانست با مدیریت بهتر کاهش یابد. در این تحقیق مردم روستاها و شهرهای پایین دست (روستاهایی که مردم مجبور به مهاجرت به شهر نبوده‌اند) اثرات منفی قابل ملاحظه‌ای برای سد قائل نبوده‌اند. در نظر بیشتر این مردم، سد بیش از آنکه تأثیرات منفی داشته باشد، تأثیرات مثبت در بر داشته است. بر خلاف مردم پایین دست سد البرز، بیشترین تأثیر منفی سد بر مردم بالا دست بوده است که حدود ۱۸ روستا را شامل می‌شود. این دسته از خانوارها به دو شکل عمده متأثر شده‌اند: یک بخش کسانی بوده‌اند که مستقیماً تحت تأثیر سد، روستاهایشان خریداری شده و بخشی به زیر آب رفته و به همین دلیل این افراد به شهرهای قائم شهر، شیرگاه و سوادکو و جاهای دیگر مهاجرت کردند. دسته دوم روستاهایی را شامل می‌شود که بخشی از زمین‌ها و اراضی آنها به زیر آب رفته است اما خانه و روستایشان با توجه به فاصله از سد بر سر جای مانده و آنها هنوز هم در همین روستاها زندگی می‌کنند. دسته اول علاوه بر آسیب‌های اقتصادی، آسیب‌های روحی نیز دیده‌اند اما دسته دوم بیشتر آسیب‌های اقتصادی دیده‌اند. تأثیرات اجتماعی سد البرز برای روستاییان بالا دست مخرب بوده است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که وضعیت سرمایه اجتماعی و شاخص‌های آن در فرایند احداث سد و بعد از آن رو به فرسایش است. در حالی که سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن که قبل از احداث در میان اجتماع محلی قوی بوده است، بعد از سد بسیار ضعیف شده است. همچنین وضعیت انسجام اجتماعی میان روستاییان بالا دست سد قبل از احداث سد بسیار مناسب و قوی ارزیابی شده است؛ اما در مکان جدید؛ وضعیت تکه پاره‌ای به لحاظ اجتماعی به وجود آمده است. «رفت آمد با همسایگان و اقوام»، «یاری دادن همدیگر در مشکلات» و «احساسات و اعتقادات مشترک با مردم» در محل سکونت قبلی و قبل از سد، بسیار قوی ارزیابی شده است. اما بعد از سد و در مکان جدید زندگی، هر سه مورد انسجام اجتماعی بسیار ضعیف بوده است. وضعیت مشارکت اجتماعی نیز بسیار تغییر کرده است. همچنین میزان مشارکت اجتماع محلی در فرایند احداث سد البرز چندان مورد توجه قرار نگرفته است. میزان «اعمال نظرات مردم در مورد سد» و میزان «مشارکت مردم محلی در تصمیم‌گیری برای سد» بسیار ضعیف بوده و بسیاری از مردم آگاهی مناسبی از نحوه عمل‌مجریان و تصمیمی‌های آنان نداشته‌اند. به طور کلی میزان آگاهی مردم محلی از سد البرز بسیار غیر رسمی و کم بوده است.